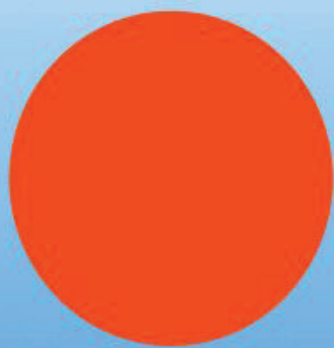


НЕЛИ ГОСПОДИНОВА

РАЗКАЗИ  
ЗА ДОБРУДЖА



ИЗДАТЕЛ



## **На възелче ще го вържеш и под камък ще го затиснеш**

Колко години все жива! Не умря тая жена, ей! От млада булка все я тормозеше. Една блага дума не чу. Една усмивка не видя. Устата ѝ стиснати, очите – студени.

Зимно време я оставяше да ходи из снега боса. А за зълвите – сто китеника и черги изтъка. И всичката вълна сама изчепка, извлачи и изпреде. За опинци можеше само да си мечтае. А че ще се моли за две стиски вълна, да си оплете нещо за краката и няма да ѝ дадат, не предполагаше. Та нали в богатски дом живееше... Плетачка машина свекъра за чеиза на дъщерите си купи.

Едва изкара зимата. Краката ѝ се напукаха до кръв. Маза ги със смес от патешка мас и овча лой, объркана с настойка от смрадлика и гюзум.

На другото лято се изхитри. Събираше по тръните фъндъците вълна от чуждите овце и тайно ги носеше къщи. Тайно ги изчепка, изпра и изпреде. Изплете за нея и детето по два-три чифта чорапи. Да им е топло през зимата.

Като дойдѣ виелицата беше готова. Обу премръзналите си ходила доволна.

На другия ден завари катинара на раклата си разбит, а вътре – празно. Една черга имаше от починала си майка, и нея взеха. Чеиза ѝ от раклата извлякоха. Така остана и без спомени. Какво ли не изтърпя, докато мъжа ѝ беше в казармата, а после на фронта. Чунким като се върна, нещо се промени, де. Беше взела за мъж мекушав и покорен човек.

Но и той от малък работеше. Семейството имаше берберница. От 5-годишен подстригваше и бръснеше мющерииите на баща си, който все се оплакваше от сърце. Качваше се на едно столче и се трудеше.

Така се и спомина свекърът без да е работил, ни на нивата, ни в берберницата – откак с мъжа ѝ поеха цялата работа по къщата, дюкяна и нивите.

Но след смъртта му пак нищо не се промени. Злият дух на къщата беше свекървата. Тя колеше и бесеше, тя командваше всички. И най-вече мекушавия си син. Вземаше им парите и стоката и ги

даваше на щерките. Вечерно време разговорите бяха все едни и същи – „Хайде да се отделим от старите. Да си поискаш твоето. Да има смисъл като работим. Трудът ни в нашата къща да влиза. Деца имаме“... Но той все отлагаше. Така живееха. Зълвите се ожениха и напуснаха къщата, свекърът се гътна, децата пораснаха и също се заженяха. А свекървата още я командореше и тормозеше. Четирийсет години.

Един ден, като се връщаше от бостана до Ломборджука, я срещна една циганка.

— Черна мъка на сърцето си имаш, сестро – рече циганката. – От мъненка сираче си остаяла. Първом при мащеха, после пак в чужда къща. Но тая къща, дето живеш, да знаш, не е читава. Не е... Зъмя има там, Виждам я – оцъклена, синеока зъмя – дохожда. Устата ѝ стисната, а все съска. Живот, дорде не я махнеш от дома си, няма да имаш. Тъй да знаеш от менека.

Спря се Минка, заслуша се в думите на циганката:

— И какво да направя? Как да я натиря таз зъмя? С голи ръце ли да я удушам?

— Ъ...! Не знам аз това. Виждам само какво в душичката ти се случва, в сърцето ти. За другото, ти сама трèбе да решиш.

— И á ко да реша, що да сторя? – попита с половин уста Минка.

— Що да сториш ли?... – замисли се циганката. – Ще вземеш един червен конец. На възелче ще го вържеш и под камък ще го затиснеш. Туй е на гявола опашлету. И като го вържеш, ще му речеш, що искаш. А той си знае...

— Ама, той гяволът... даром нищо не прави... Вземеш ли от гявола що да е, ще си поиска плá тата... А аз, що да искам от гявола? Зъмята да си прибере? Че кой зъмята, ти знаш ли? И що да му дам?

— Чувай! Ти на гявола тъй му речи: ако менека от зъмята отървеш, вземи заритото имане от Вълчовия кладенец, до Голямата круша на Кайтаза.

— Че то там какво имане има, бе? Ако имане имаше, да са го изровили досега? Само приказките вървят... Измишльотини!

— Има, има. Гяволско имане има, не е за хора. Ще се върже гявола за имането, а

ти ще се отървеш. Ако остаеш така, и ти ще се гътнеш до пролетес. Всичко виждам тука. Деца имаш – две момчетии. За тях помисли.

Минка отмина, но от този ден нататък засънува имането при Вълчовия кладенец. Сънува как гявола идва, наднича и измък-ва от гяволското му гърло делва със злато, а старата круша скърца, и нали е черук, рони клонки и меки круши по гяволската гърбина.

Ха, сега! Хóди Минка при крушата, тропа по корените ѝ, оглежда кладенеца, но освен клонки и изгнили плодове нищо не намери.

На другата вечер сънят я споходи пак, а когато след седмица потрети, не чака пове-че. Разказа на мъжа си и на синовете какво ѝ е казала циганката. Мъжете също огледа-ха. Те почукаха по камъните, копнаха тук-там, но също нищо не намериха. Саде камъ-ни от римско време имаше край крушата. Със странни знаци по тях. Не бяха кръстове, а букви. И метални халки, вградени в ка-мънаците. Вълци и върколаци къде Север-на Добруджа дохождаха вода на Вълчовия кладенец да пият. Така разказваха чокоите някога.

Минка се прекръсти три пъти, плюна си в пазвата и завърза червеното кончѐ на възел. Затисна го под един камък до кладенеца и викна на гявола, зъмята за булка да си отземе, а ако плá та иска – от имането в кладенеца да си я търси.

И така. Речено-сторено. Да пукне дано таз зъмя. От млада булка все я тормозеше.

Една блага дума не чу. Устата ѝ стиснати, очите – студени. Четирийсет години я тормозеше...

Затова, когато я чу да вика посред нощите:

— Минке! Минке! Помощ! – не стана да ѝ помогне, да види какво е, що е. Гяволът си знаеше работата...

Чак като зачука по прозорците, се надигнаха с мъжа ѝ:

— Бързо при кладенеца! Нещо става с Герги и Дико. Нещо се е срутило, видях ги насънека. Двамата в кладенеца с делва злато и със зашити уста и гявола се смее отгоре им. Унуците ми, Боже... При кладенеца...

Минка скочи и двамата с мъжа ѝ хукнаха към Кайтаза да дирят синовете си при затрупания кладенец.



## Сираче

Селото не искаше да се буди, черно-почерняло, дори когато камбаната на църквата огласи утрото с тъжния си звън. Вятърът носеше из въздуха мирис на прегоряло и сееше по листата на дърветата последните сажди от пожара. Няколко жени се засуетиха край плета на Керановата къща и пак се скриха. Нямаше го вече Керан. Изгоря в пламъците на нивите край Орлова могила<sup>1</sup> заедно с още двама мъже от селото. Не го пожали Господ, нито заради младостта му, нито заради трудната му булка. Стана на пепел и прах и сега вятърът носеше частици от изгорялото му тяло над равното Добруджанско поле.

Никой не посмя да пристъпи в черните ниви още същия ден, белите кокали на Керан да потърси, ей тъй, нещо от него булката му да погребее. Кераница се затвори у дома сама с мъката по мъжа си и с въпросите за бъдещето на нероденото си дете.

---

<sup>1</sup> Орлова могила – добруджанско село

Какво ще прави сега? Замина си мъжът ѝ на оня свят. Не остана в родата им мъжка семка. Кой щеше да се погрижи за тях? Керан беше мъжът и в техния, и в нейния род.

Тя се сви на топка върху малкото миндерче на одаята и се насили да отрони поне една сълза, но не успя. Пожарът беше прегорил способността ѝ да плаче. Само малкото я ритна два-три пъти с крак, сякаш недоволно от нещата, които се случваха извън утробата на майка му и които то все още не разбираше.

Някой потропа на вратника, но жената не обърна внимание. Нека тропат. Чунким не знаят, че в дома на Керан ни живот, ни смърт има. Чунким сега е за гости?...

— Вълчу е, майка! Сирачето Вълчу. Намерил е ножа на Керан. Донесъл е и.... там, каквото е имало... да го погребем.

Кераница чу как оплаквачките извиha гласовете си и виковете им възвестиха на цяло село, че тялото е намерено. Скоро към каканиженето и нарежданията се присъединиха още жени и бдението край костите на мъртвия се започна.

\*\*\*

Да беше турско, по-лесно щеше да е, селото Керан да прежали, баща на нероденото му дете и мъж за младата Кераница да наиде. Като чумави бягаха мъжете от къщата, чунким някой споменеше, че скоро дете ще се роди, че градините на Керан съхнат, а с тях и младата му булка.

Най-сетне, когато обраха и последната нива с царевица, кметът, попът и берберинът викнаха две-три жени да замесят хляб, а мъжете гътнаха един петел за курбан. Дорде месото се вареше и печеше, изнесоха едно буре шира от Уме уно<sup>2</sup> и дамаджана с тригодишна кайсиевица. И докато някой се усети какво-що – пишман-сватбарите хлътнаха с бъклицата и петела, забучен върху огромен кравай, в къщата на Кераница. Вътре попът извади епитрахила и евангелието, прибулиха уплашената жена и я венчаха без никой да я пита за най-бедния в цялото село – Вълчу.

— Хай, цалувай ръка, булка! И да знаш, преселец е мъжа ти – обувките му все към вратата сочат! Ще те слуша. Но и ти него....

---

2 Уме уно – винен сорт грозде

Гайдата изви пискливия си глас и преселците наскочаха като по заповед, подхващайки в транс онзи стар, буен ръчник, от който къщата се разтресе и заигра.

На другия месец, Вълчовица се спомина, оставяйки на младия си мъж къща, добитък, трите ниви край Орловата могила, в които изгоря Керан, и една бохча с малко, току-що родено, розово момиченце, на име Кера. Детето пищеше и врещеше неистово.

Вълчу гледаше плахо кръглото сираче и се чудеше как ще оживее малката без майчино мляко, ласка и прегръдка. Щеше ли да си иде от белия свят така неочаквано, както беше дошло?

А ако даде Бог да живее, сираче като него ли цял живот ще се мъчи?

Сините очи на малката го погледнаха любопитно и той се присламчи. Взе го на ръце, зави една бучица прясно сирене в тензухения месал и я тури в устата му. То примлясна два пъти лакомо и пак изви бляскавия си поглед към него. Вълчу се разнежи и леко го погали по главичката.

След всичко, което се случи в селото, булка за него нямаше. Прокълнатата беше къщата на Керан. През последните пет години този дом погребва много народ. Сега сигур чакаха, кой ще се гътне пръв – той или Кера. Нека чакат – той няма да чака. След четирисет дни, я го има малкото, я не...

— Ами ако има къмет?... – замисли се той. – Може пък да имаш късмет, Кере-е, сираче да'н остаяш! – проплака сякаш нещо вътре в душата му. – Само майчица едничка да ти найдем!

Не му мисли много Вълчу. Занесе детето на старата Митювица, която беше отгледала него самия и набързо оседла дорестия кон. Белким ще остане сираче Кера, ако майчица ѝ намери!...

\*\*\*

Тъмната есенна нощ погълна ездача в обятията си. Мъжът пришпорваше коня наивно, все по-далеч и по-надалеч, на изток, там където изгрываше слънцето, а заедно с него и плахата, човешка надежда за утре.

Скоро запрехвърча сняг, а утрото оцък-ли сивите си очи. Вълчу беше подминал ня-

колко села, но те все не му се нравеха. Ту му се струваха близко до Орловата могила, ту къщите бяха никакви, ту беднотията.

Знаеше, че ще познае тази, която търси, още щом я види. По робата щеше да я познае. После хоп на коня и обратно на село. Търсеше висока и яка мома. Кераница беше дребна и слаба и си отиде, ей тъй, за едното чудо. Кера също щеше да е дребна като майка си. Ако оживееше сега, щеше да я бъде и после. Но неговите деца, децата на Вълчу, щяха да бъдат друга порода. Само да я зърне момата!...

Пътят изведнъж свърши и ездачът сви покрай малък извор, близо до непознато нему село. Тъжният есенен ден размяташе сънено гривата си – петлите кукуригаха, кучетата лаеха, някъде блееха овце. Вълчу приглади черната си къдрава коса и рошавия мустак, наплиска лицето си и се скри в храстите зад чешмата. Скоро по пътеката се зададоха група моми, които шумно се смееха и разговаряха. Те погледнаха учудено завързания при чешмата кон и гласовете им утигнаха. Вълчу се

възползва от това, покашля се в храсталака и се показва:

— Хей, моми! Търся тука една мума за женени, сирачи, от вашту селу.

— У-у, бре! Че кой ше съ жени? Ти ли? – викна най-смелата мома и цялата поруменя.

Останалите се закискаха и зашушукаха.

— Че как и й имету на момата? – ухили се смело Вълчу и повдигна калпак.

— Не иди ли с вазе вода да налее?

— Иди, иди! След малку... Нали, Недельо! – закискаха се девойките – Нема си опинци, горката и боса оди, затуй назад иди.

Вълчу се подсмихна и са провикна:

— Айди да ви пумогна да налейти вода! И да си трайти...

— Зер, си един убавец! Как тъй ша траем! – викна първата мома и пак се изчерви.

— Сус, мари! – засмя се Вълчу заедно с момите и рече. – Коя ша ма вземи за мъж?

— Глей, го ти! Приженило му съ, Недельо! Че къща имаш ли? Ниви, градини? Сал един кон има тука и голям мустак! – викна другата мома.

— Имам зер... Всичко си имам, само жена си нямам.

— Той баба ти Керина Дона чака!... Хай, да си одиме, моми! – викнаха девойките се разтичаха във всички посоки. Само тази дете се беше обадила първа се забави и току го погледна...

Не беше неделя, но една мома на име Неделя пристъпи прага на Вълчовата къща в студената есенна вечер. Дума не смееше да обели преселката – нито да се засмее на късмета си, нито сълза да пророни. Пък и още не знаеше ни за Кера, ни за Кераница.

Стройната ѝ дългнеста снага се засуети край изстиналото огнище и скоро котлето изпълни къщата с живот и ухание на дом.



## **Греховете на бащите**

Невиждана суша споходи селото. През май не капна капка дъжд, а юни беше още по-сух. Бог бързо натиряше малките облачета в разни посоки и скъпернически стискаше небесата си. Нивите изгоряха, барите и кладенците пресъхнаха. Настана мор. Хората гледаха с тревога нагоре и все по-често се молеха за дъжд – на нивата, на софрата, в църквата.

В селото за трети път играеха Пеперуда. Попът избира три пъти различни момичета, белким някое успее да умилостиви небесните сили. Но без резултат. Последното сираче, щерката на Нягул, Митка, беше третата пеперуда. Този път спазиха и най-малките подробности в обичая. Съблякха я както майка я беше родила, окичиха я със зелен венец от лапад, троскот и детелина, направиха ѝ зелена дреха от бръшлян, бъз и върба, и под ръководството на старата Андреица, младите моми заиграха от кладенец до кладенец, от бара до бара, по къщите на хората в селото:

*Пеперуда лята,  
над вода съ мята.  
Дай, Боже, дъжд!...*

Жените се кръстеха тревожно и ги ръсеха с вода, донесена от най-далечния кладенец. Само той не беше още пресъхнал. Момите пееха гърлено и песента им се носеше над Добруджанската степ като заклинание.

И Бог сякаш ги чу. Дорде обходят селото, сушавото небе притъмня и по хоризонта плъпна сиво-бял кълбест облак. Като стигнаха до къщата на преселката, облакът вече бе разперил снага над нивите, къщите и дворовете на хората. Момичетата доиграха ритуала, преселката ги наръси с вода, поклони се доземи и... се започна. Град като орехи зачука по покривите на къщите, по сухите градини, по нивите... Небето се продъни и божието наказание се изсипа върху главите на хората. Каквото не беше унищожила сушата, довърши градоносният облак. Гърленият звук на песента се изви горестно и

дълго ехтя по краищата на селото. Старите баби каканижеха като за умряло.

На другия ден мъката и отчаянието на хората, прерасна в злоба и яд. Безнадеждността – в желание за мъст. Сутринта, на най-далечния кладенец, отзад Ломборджуката, жените нападнаха преселката – първо с обиди и клетви, а после, още по-ожесточени, я погнаха с камъни и буци пръст:

— Пу! Яловица! Вещерица!... Беж отука, мари!

— Да та убий Бог дано! Тебе искаше да убий Господ, не нивите, не житото! Пойди си, жено грешна!

— Ако да беше ú свет, на мъжа си за осем годин щеше барем едно дете да родиш. Яловица! Пу!

— Ако и свестна да си, чунким тъй издаlech щеше да съ задомиш.

— Мискинка с мискинка! Само лошавини на ората в село докара.

— Беж си у гисношака, яловице! Байнова булка си ти!

Нищо не рече преселката. Стисна устата си като зашиени. Няколко камънака я уцелиха по гърба. Друг я уцели по главата и тън-

ка струйка кръв рукна от веждата ѝ. Като подгонена сърна хукна по баирите към гората и се скри в оределите, пожълтели и изпочупени от градушката дървета. Там плака, плака... дорде плачът ѝ не се удави в смях. Устата ѝ кривна леко на една страна и очите ѝ светнаха налудничаво.

Надвечер мъж ѝ Вълчу тръгна да я дири. Храненичето, дето двамата гледаха, първо му обади, че я няма цял ден. Пита тоя, пита оня – сички мълчаха, никой добра дума не му продума. Три часа обикаля връз селото, дорде не я чу как се смее отнейде. Намери я, легнала на една поляна, с ръце разперени връз изгорялата трева. Гледаше небето, луда-полудяла, и се смееше гръмогласно.

— Ялова ли съм, а? А-ха-ха!... Затуй ли мъ мене отдалече зема? А-ха-ха!... Дóма да ме караш? Хранениче да гледам къде осем годин? Чуждото дèте, сестрица да ми е? А ти? Осем годин, брат да си ми. Право рекоа сичките жени в село. Яловица съм. Кукарджа. Вещерица!... А-ха-ха!... За осем годин ни веднъжка мъж да не си

ми. Бог мене сакаше да убий, че те тука, в душичката ми ѝ сè аркара-буркуру. Сичкото ѝ гмеж, Вълчо! Ха-ха-ха... Ялова ли съм, а? Ялова... А-ха-ха!... От мъж не пипната яловица съм азе...

Като я видя, Вълчу се смръзна. Устата му зяпна, а калпакът се килна на една страна. Свали го и обърса челото си с длан. Гаче градушката го повтори.

Кога Керан изгоре край Орловата могила, в село ни го питаха, ни го чакаха, ам' го ожениха за трудната Кераница. После и тя си отиде на оня свят, а той за чуздото дете, Васка, за чуздите имоти остана да се грижи като за свои. Осем годин все работа, работа и то по Керановите ниви. От бедняк и сираче, стана имотен. Ама нахалос. Грях стори с хубавата Неделя. Отдалеко я открадна, за храненичето Васка майкя да наиде. Не ѝ продума що я в чуздата къща чака. Да оживей Васка. Да порасне. А пустото дете – убаво, убаво! С дълга руса коса, навита на масури и очи сини, като полски метличини.

Като писано яйце го гледаха с Неделя. За себе си нищо не сакаха.

Ами сèга! Що да стори! Яловица не е Неделя. Той е виновен, че толкоз годин ни веднъжка не посегна към нея. Щаде-ше я. Като мила сестрица. като майчица на храненичето. Дорде поотраясне. Зер проклятието над Керановия род тегнеше до девето коляно. Сега Вълчо видя как то се прехвърля и над неговия род.

— Ами сèга! Що да сторя?... – гледаше жена си луда-полудела в тревата и по из-пръхналата кожа на лицето му се отърко-лиха две горчиви мъжки сълзи.

— Май не си мъж... – бърбореше лу-дата. – Не си, не си, Вълчо. Не си. Саде мустака ти й възголям, а оная ти работа – малка. За нищо не стая. Саде потурите цапа. А-ха-ха!... Не стая, не стая... Ялова ли съм, а? Ялова... А-ха-ха!... – после кресна. – Мъж ми требе на мене, не брат, тъй да знаш... Яловица не съм... – и тя се пресег-на и го сграбчи между потурите.

Вълчо падна на колене и смъкна преб-радката й.

— Прости ми, Недельо! Прости ми, слънце ненагледно! Прости....

Гали я дълго по главата, по раменете, по шията, дорде Луната търколи снагата си по поляната. Лунните лъчи осветиха бялата пазва на жената, щръкнала от лудостта и нощната хладина, и угаснаха в клоните на дърветата.

Вълчу се пресегна в тъмното и както бе коленичил, завря глава в разкопчаната пазва на жена си. После запретна престилката ѝ на една страна. Скоро мъжът в него наведе и той удави хихикането на лудата в задъхано пъшкане. Беше им първата брачна нощ.

На сутринта я извлече сънена от гората, и като затуляше устата ѝ, да не се чува хихикането, я скри в къщата. Да не рекат ората още нещо за нея. Каквото е, в къщата да остане.

Грях стори Вълчо, жена си изпусна заради чуздото дѐте. А греховете на бащите падаха върху синовете и децата им до девето коляно.

Синът на Вълчо се роди след девет месеца.